

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNDE LİDERLİK VE MİLLİ DURUŞ ÖRNEĞİ OLARAK
RECEP TAYYİP ERDOĞAN***

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN AS A SAMPLE OF LEADERSHIP AND NATIONAL
STANDING**

Yrd. Doç. Dr. Âdem PALABIYIK

Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

E-mail: adem.palabiyik@hotmail.com, Muş/Türkiye

ÖZ

Siyaset sosyolojisi açısından “meşru iktidarı” ifade etmek için “otorite” kavramı kullanılmaktadır, yalnız buradaki esas vurgu otorite türlerinin birden fazla olmasıdır. Meşruiyet tipolojisi ya da teorisi ve otorite deyince karşımıza kuşkusuz bu alanda en etkili isim olarak Max Weber çıkmaktadır. Weber öncelikli olarak toplumdaki güç ve otorite ilişkilerini incelemiştir. Bu çerçevede bir otorite tipolojisi yapmış ve her bir otorite türü ile farklı bir ideolojik yapıyı eşleştirmiştir. Weber’e göre üç tür otorite türünden söz edilebilir: Bunların ilki Geleneksel Otoritedir. İkinci olarak ise Weber Rasyonel Otorite’yi ifade etmiştir. Weber’e göre üçüncü otorite türü ise en önemli otorite tipolojisi olan Karizmatik Otorite’dir. Kullanılan bu farklı otorite türleri, liderleri birbirlerinden farklılaştırmış, aynı siyaset alanları içerisinde farklı lider çeşitlerini ortaya çıkarmıştır.

15 Temmuz sürecinde Weber’in yukarıda analizini yaptığı otorite türlerinden karizmatik otorite etkisinin birebir tecrübe edildiği ileri sürülebilir. Karizmatik lider örneği olarak gösterilebilecek Recep Tayyip Erdoğan’ın pratikleri, Weber’in teorisi bağlamında, kaos ve karışıklık dönemlerinde önemli açılımlar getirmiş ve böylece karmaşık süreci rasyonel olarak sonuçlandırma imkanları sağlamıştır. 15 Temmuz gecesinde Recep Tayyip Erdoğan tarafında meydanlara ve alanlara davet edilen halkın bu davete karşılık vermesi, yine Recep Tayyip Erdoğan tarafından belirlenen tarihe kadar halkın meydanlardan çekilmemesi ve sürecin sonunu Yeni Kapı’daki önemli bir uzlaşma pratiği ile sonlandırması, Weber’in karizmatik lider tasvirinin önemli bir praksi’sidir. İşte bu çalışmada biz, Recep Tayyip Erdoğan’ın özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sürecindeki etkisini Weber’in liderlik teorileri bağlamında değerlendirip, 15 Temmuz’dan şimdikiye kadar olan süreci sosyolojik olarak analiz etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Recep Tayyip Erdoğan, Max Weber, Karizmatik Otorite, Liderlik, 15 Temmuz Darbe Girişimi.

ABSTRACT

The term of “authority” is used in order to express the “legitimate power” in terms of political sociology; yet, the main emphasis here is the authority types’ being more than one. When we talk about legitimacy typology or theory and authority, without doubt, Max Weber will emerge as the most influential personality in this field. Weber primarily investigated the power and authority relations inside the society. Within this context, he created an authority typology and paired each authority type with a different ideological structure. According to Weber, there are three types of authority: The first one of these is Traditional Authority. And as the second, Weber stated the Rational Authority. And the third authority type according to Weber is the Charismatic Authority, which is the most important one. These different authority types that are used have made the leaders differentiate from each other, and revealed different types of leaders within the same territories of politics.

It can be alleged that the effects of the charismatic authority, which is one of the abovementioned authority types analyzed by Weber, has been exactly experienced during the time course of 15th of July. The practices of Recep Tayyip Erdoğan, who can be considered as a charismatic leader, have brought significant expansions inside the chaos and confusion periods and have provided opportunities of concluding the complex process in a rational way, within the context of Weber’s theory. The people’s positive reaction to the invitation of Recep Tayyip Erdoğan to the squares and grounds on the night of 15th of July, and again people’s staying on the ground till the date that is specified by Recep Tayyip Erdoğan, and his finalizing the process with an important consensus practice on at Yenikapı is a consequential praxis of Weber’s charismatic leader definition. And in this study, we will evaluate the effect of Recep Tayyip Erdoğan especially during the time course of 15th July coup attempt in the framework of Weber’s leadership theories, and analyze the period from 15th July to today in a sociological approach.

Key Words: Recep Tayyip Erdogan, Max Weber, Charismatic Authority, Leadership, 15th July Coup Attempt.

* Bu metin, Giresun Üniversitesi tarafından 15-16 Aralık 2016 tarihlerinde Giresun’da gerçekleştirilen I. Uluslararası Demokrasi Sempozyumunda Sunulan ve basılan metnin, gözden geçirilmiş halidir.

1. GİRİŞ

Hızla küreselleşen dünyamız, kişilerin nasıl göründükleri, kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıkları hangi özelliklerin ilk önce dikkat çektiği üzerine kurgulanmıştır. Kısacası 'imaj' adı altında toplanan, bireyi diğerlerinin nasıl algıladığı ve bireyin onları nasıl anladığı noktası, iletişim bilimleri alanında önemli bir araştırma alanını kapsamaya başladı. Kağıtçıbaşı imaj kavramının benlik yani kişilik kavramından ayrı olamayacağı vurgusunu yaparak "Benliğimizin yapısı, dünyayı ve kendimizi nasıl görüp algıladığımızı belirler, var oluşumuzun temelini oluşturur ve her tür duygu, düşünce ve davranışımızı etkiler" demektedir (Kağıtçıbaşı, 2004; 360). Benliğin yani kişiliğin önemli bir göstergesi olarak kendini bulan 'imaj kavramı' karşı tarafta istenen etkiyi bırakabilme mucizesi olarak kendine bir iş alanı yaratarak, imaj yönetimi başlığında, özellikle reklamcılık, marka oluşumu ve siyasal arenada kendine yer bulmuştur. Siyasal söylemde bulunan vericiler, buldukları, ait oldukları kümenin, örgütün amaçları, ilke ve kuralları çerçevesinde hareket etmek, iletişimde bulunmakla yükümlüdürler. İnsanlar çeşitli nedenlerden dolayı bir gruba bağlı olma ihtiyacı hissederler. Bu grubu oluşturan bir grup lideri vardır. Grup üyeleri belirli amaçlar dahilinde lider tarafından bir çatı altında birleştirilir. Bu noktadan hareketle liderliğin insanları etkileme ve belirli hedefler dâhilinde birleştirme sanatı olduğu söylenilebilir (Akiş, 2004; 35). Liderlik basit anlamda, belirli şartlar altında kişisel veya grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere bir kimsenin, başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanabilir. Liderlik, liderin yaptıklarıyla ilgili bir süreçtir. Lider ise başkalarını belirli amaçlar doğrultusunda davranışa sevk eden bir kişidir. Liderliğin temelinde ise başkalarını etkileme vardır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2005; 204). Günümüz siyasetinde renkli liderlerin çoğunlukta olması, etkileyici gücünü kişilik özelliklerinden ve duruşundan alan 'Karizmatik liderlik' kavramının seçmen üzerinde yaratacağı etkinin gücü, yapılacak imaj çalışmalarının önemli belirleyici arasında yerini almış durumdadır (Erzen,2008: 67).

2. LİDERLİĞİN SİYASİ BOYUTLARI

Her grup/topluluk/parti kendini yönetecek bir lidere ihtiyaç duyar. Halkın temsilcisi olan ve halkın adına yönetimi sağlayan siyasi partilerin de bir liderleri vardır. Siyaset, ekonomik kaynakların dağıtımı, uzlaşma, hükmetme sanatı, bunları yönlendirecek güce ulaşma ve bu iktidarı devam ettirme mücadelesi olarak tanımlanır. Siyaset tutku, hırs, hakkaniyet, adalet, çalışma, para, inanç, ekipçilik, vaat, erdem, şeref, haysiyet, sabır v.b. gibi insanoğlunu yücelten veya alçaltan kavramları kategorize etmeden içinde taşır. Dolayısıyla siyaseti yaşamak zor olmuş, siyaset yapmak bir bilimsel çalışma halini almıştır. Bir siyasi lider her şeyden önce içinde yaşadığı toplumu her yönüyle çok iyi tanımalı, toplumun gerçek taleplerini bilmeli, kendini bu taleplerin sunucusu olarak tanıtmalı ve toplumun karşısında kendini sürekli yenilemeli ve güven vermelidir. Liderden başlayarak tüm parti ve partililer için imaj oluşturulması şarttır. Kitle iletişim araçları aracılığı ile her seçmene ulaşan görüntülerde, daima temiz, düzgün giysilerle görünmeli, kendilerine ve giyimlerine ihtimam göstermelidir. Retoriği iyi bilmeli, anadillerine hakim olmalıdırlar. Weber, siyasal iktidar meşruluk temeline göre sınıflandırmasında Karizmatik otorite bağlamında iktidarın meşruluğunu, bir kişinin (liderin) olağanüstü sayılan niteliklerine dayandırır. Halk, liderde kutsallık veya kahramanlık ya da örnek alınacak üstün bir kişilik simgesi gördüğü için ona bağlanır. Bu noktada önemli olan liderin gerçekte bu niteliklere sahip olmasından çok, halkın buna inanmış olmasıdır. Bu da marka kimliği dolayısıyla oluşan imajda olduğu gibi -alıcı- kitlenin belirleyici rolü olduğu yolundaki temelle benzerlik göstermektedir. Weber'in karizmayı bir birey için onu ayırt eden özelliklerin bütünü ve insanüstü ya da en azından ayrıcalıklı özellikler kazanmış bir kimse olarak tanımaya yol açan bir kişilik niteliği olarak tanımadığını biliyoruz (Uztuğ, 2002; 142). Siyasi liderlik üzerine yapılan çalışmalarda bu bağlamda üç yaklaşımdan bahsedilebilir (Güney, 2006; 140-141) James McGregor Burns (1978) politik liderler üzerine yapılan betimleyici bir araştırmadan bir dönüşümsel liderlik teorisi formüle etmiştir. Burns'e göre, bir liderin temel rolü ahlaki konu ve sorunlara ilişkin farkındalığı artırmak ve insanlara birbiriyle çatışma halinde bulunan değerleri analiz etme konusunda yardımcı olmaktır. Burns dönüşümsel liderliği "lider ve izleyenlerinin, birbirlerinin ahlak ve motivasyon düzeylerini artırdıkları bir süreç" olarak tanımlamaktadır. Bu liderler, korku, açgözlülük, kıskançlık ya da kin gibi olumsuz duygular yerine, özgürlük, eşitlik, adalet, barış ve hümanizm gibi idealler ve ahlaki değerler yolu ile astlarının bilinç düzeylerini yükseltmeye çalışır. Ronald Heifetz (1994), "Leadership Without Easy Answers" adlı kitabında liderlerin temel rolünü, astlarına, çatışmaları çözme ve yönetmede yardımcı olma ve verimli çözümler geliştirme şeklinde tanımlamıştır. Burns gibi Heifetz'de liderliği iki yönlü ve ortaklaşa bir süreç olarak tanımlamıştır. Liderin etkileme türü rasyonellik ve değerlere başvurmanın yanı sıra biçimsel bir otoriteyi de kapsar. Liderler otoritelerini dikkatleri problemlere yöneltme, sorunların çerçevesini çizme, karar süreçlerini yapılandırma, çatışmalarla ilgilenme, problem çözme destekleyecek şekilde kaynak tahsisatı yapma ve bireylere veya gruplara belirli sorumluluklar verme şeklinde ifade edilebilecek yollarla

kullanabilirler. Bununla birlikte, ahlaki liderlik için biçimsel yetki gerekli değildir. Heifetz'e göre anlamlı değişimler "paylaşılan bir liderlik" gerektirir ve tek bir birey bu işin üstesinden gelemez. Robert Greenleaf 1970 yılında "hizmet edici liderlik" (servant leadership) kavramını ortaya atmıştır. Greenleaf'a göre liderin temel sorumluluğu astlara hizmet etmektir ve bu kavram ahlaki liderliğin temelini oluşturmaktadır. Buradaki "hizmet etme" kavramından anlaşılması gereken, astların geliştirilmesi, savunulması ve yetki ile güçlendirilmeleridir. Hizmet eden bir lider astlarının ihtiyaçlarına duyarlı olmalı ve daha sağlıklı, daha mahir ve sorumluluk almaya daha fazla istekli hale gelebilmeleri için onlara yardımcı olmalıdır. Bu tür bir lider, organizasyonun finansal çıkarına uygun olmasa bile, iyiyi ve doğruluğu temsil etmeli ve gerektiğinde sosyal anlamdaki adaletsizliklere ve eşitsizliklere karşı gelebilmelidir. Lider astları güç kullanarak yönetmek yerine yetki ile güçlendirmelidir. Greenleaf'a göre bir organizasyonda güven tesis etmenin yolu dürüst ve açık olma, değerlerle tutarlı eylemler gerçekleştirmek ve astlara güvenmekten geçer. Bu tür bir liderliğin sonucu ise toplumda ahlak ajanı olarak hizmet edecek insan sayısının artması olacaktır. Siyasi liderlik, dinamik bir çevrede stratejik kararlar alabilmeyi ve uygulayabilmeyi ve belirlenen misyon ile hedefler doğrultusunda takipçilerini hedefe kilitleyebilmeyi içerir. Lider, hizmet ettiği topluma bağlı olmalı ve çıkar önderliğini bu topluluğa ve topluluğun geleceğine vermelidir (Güney, 2006: 140-142).

Akiş'in, Tarhan' dan aktardığına göre, Siyasi Liderler (2004; 151-153)

- ✓ Çalışkandır, rahatları hep ikinci plandadır. Hizmet etmekten zevk alırlar ve yorulmazlar.
- ✓ Bir fikri benimserler ve genellikle davranışları o fikir etrafındadır. Bu, belirliliği ve duyulan güveni artırır. Paylaşmayı severler ve bencil değildirler. Güvenilir olmaları nedeniyle onlarla işbirliği yapmaktan çekinilmez.
- ✓ Zamanları değerlidir, önemliyi ve önemsizi ayırt eder, buna göre davranırlar. Bunun yanında nelerin gerçekleştirilebilir ve gerçekleştirilemez olduğunun da farkına varabilirler. Bu yetenekleri onları hayalcilikten uzaklaştırır, gerçekçiliğe çeker.
- ✓ Zekidirler. Olaylara geniş perspektiften bakabilirler. Kendi eksiklerini görüp bu noktaların üzerine giderler. Kendilerini geliştirirler. Bilgiye açıktırlar.
- ✓ Uzlaşmacı ve yakındırlar. Samimiyetleri onları rol yapmaktan uzaklaştırır. Olduklarından daha iyi görünmek için kendilerini zorlamazlar.
- ✓ Hizmet ettikleri toplumun çıkarları, kendileri ve ait oldukları partinin çıkarlarının önündedir. Devlet adamı kimlikleri, siyasetçi kimliklerinin önüne geçer.
- ✓ Yanlarında çalışanlarla iletişim halindedirler. Onların duygu ve düşüncelerine önem verirler.
- ✓ Karar alırken takipçilerine danışırlar; birleştirici rol oynarlar. Ahlaki değerlere önem verir ve bunu davranışlarında da gösterirler. Adaletsizlik yapmazlar. Aslında bu özelliklerin bütün siyasi liderlerde bulunması gerekmektedir. Onları diğer liderlerden farklı yapan özellikler, genelde inandıkları değerlerin sabitliği, kendilerini adanmışlıkları ve olaylara çok geniş perspektiften bakabilmeleridir. Ancak söz konusu özelliklere haiz çok fazla insan bulunmamaktadır. Bundan dolayı da, kamu sektörü için lider gelişimi bugünün ve yarının önemli konularından birisidir.

2.1. Yöneticilik ve liderlik Farkı

Literatürde örgütsel amaç ve hedeflere ulaşmada belirleyici olan liderlik kavramı ile yöneticilik kavramı arasında farklılık bulunduğu yönelik görüşler bulunmaktadır. Nitekim, Warren Bennis ve Burt Nanus, yöneticilik-liderlik ayrımı konusunda farklı bir yorum getirmişlerdir. Bu kişilere göre, yöneticiliğin anlamı, yerine getirmek, sorumluluk taşımak ve yürütmektir. Liderlik ise, etkilemek, yönlendirme konusunda rehberlik etmek, etkin faaliyet ve görünüşdür (Paksoy, 2002; 167). Buna göre, örgütsel yapıda yöneticiler sisteme, denetime, belirlilik şartlarında hareket etmeye ve kurallara önem verir iken, liderler yaygın bir iletişim, fikir üretimi ve bu fikirleri eyleme dönüştürmeyle ilgilenirler. Bu ayrıma göre mevcudu koruyan yönetici, ama değişimi başaran, değişimi harekete geçiren liderdir (Kavrakoğlu, 2001; 137). Yöneticilik daha çok biçimsel örgüt yapısı ile ilgili bir kavramı ifade etmektedir. Öte yandan, liderliğin oluşması için biçimsel organizasyonun varlığı ön koşul değildir. Bununla birlikte, yönetici ile lider arasındaki ortak özellik ise, her ikisinin de bulunduğu örgütlerdeki kişi ya da grupları belirli amaçlara ulaşmak için yönetme ve yönlendirme çabası içerisinde olmalarıdır. Günümüz ve geleceğin örgütlerinde daha fazla yoğunlukta liderliğe gereksinim duyulacaktır. Örgütlerin etkin bir liderliğe sahip olmadan, yalnızca mevcut sistemi korumak ya da riski en az düzeye indirerek örgütsel faaliyeti devam ettirmeyi amaçlayan "yönetim" anlayışı ile karşılaşılan değişim

ortamında uzun süre varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün bulunmamaktadır. (Uğur-Uğur, 2014: 133). Bu nedenle de “lider” ve “liderlik” olguları her zamankinden daha fazla ilgi görmekte ve bu konuda arayışlarda uzmanların konuyla ilgili literatürü artırmasına neden olmaktadır (Tengilimoğlu, 2005; 3).

2.2. Siyasette İmaj ve Siyasi Aday İmajı Yaratma

Thomas Meyer imaj siyasetinden bahsetmekte ve siyasetçilerin birer tiyatrocusu gibi rol yaptıklarını belirtmektedir. Meyer'e (Meyer, 2002; 83) göre siyasetçiler olduklarından farklı görünmekte ve halka daha yakın olmak ve onları etkilemek için farklı imaj geliştirmekte, kendilerini bu duruma zorlamaktadırlar. Siyasetçiler arasında yaygın bir görüşe göre, siyasetin yarısı imaj oluşturma, diğer yarısı ise insanları gerçeklerden bağımsız olarak o imaja inandırma sanatıdır. Günümüzde 'imaj yaratma' kavramı, siyasal literatüre, reklam ajanslarının siyasal partilerle eşgüdümlü çalıştıkları kampanya faaliyetleri olarak girmiştir. Bu süreç içerisinde, söz konusu görüşler, koşullar da göz önüne alınarak ya pekiştirilir ya da zayıflatılır. Kısaca imaj yaratımı, seçimde adayı başarıya ulaştıracak algı potansiyelini oluşturabilme çabasıdır. Temel işlevi 'imaj yaratımı' olan siyasal reklamcılığa getirilecek ciddi bir eleştiri, böylesi reklamcılığın gerçekte adayı yansıtmadığı, ancak onun tarafından satın alınabilecek reklamcılığın kalitesini gösterdiğidir. Yansıtılan imajların bir tür gerçeklik taşıdıklarına inanılırsa dahi bu, adayın iyi rol yapmasından kaynaklanabilir ve yaratmaya muvaffak olunan imaj bu kişinin gerçek bilgi ve ehliyetiyle ilişkili olmayabilir. Örneğin bir aday, sınırlı tarih bilgisine karşın kendisine reklâmcı tarafından sağlanan tarihsel gelişmelere işaret ederek izleyicileri üzerinde bu alanda derin bilgi sahibi olduğu kanaatini uyandırabilmektedir (Erzen, 2008: 74-76).

2.3. Seçmenlerin Siyasetçide Aradığı Özellikler

Seçmenler oy vermeyi düşündükleri bir partinin özellikleri kadar, o partide görev yapan isimlere de dikkat etmektedirler. Siyasi donanımından kişilik özelliklerine ve enerjisine dek birçok nitelik göz önünde bulundurulmaktadır. Seçmenler bir siyasetçide; Dürüstlük, çalışkanlık, halktan biri olması, iyi eğitilmiş olması, demokrat olması, genç olması, çağdaş olması, Atatürkçü olması, uzlaşmacı/uyumlu olması, ilerici olması, milliyetçi olması, medeni olması, dindar olması, karizmatik olması, liberal olması, kentli olması, sosyalist olması, muhafazakâr olması vb özellikleri göz önünde bulundurmaktadırlar ve bunlara göre seçimlerini yapmaktadırlar. Siyasi iletişimin bir diğer boyutu da siyasetçinin özelliklerini doğru yansıtmaktır. Planlı iletişim stratejileri bunu kolaylaştırmaktadır (Özsoy, 2002; 117-118). Siyasal davranışlar dahil tüm davranışlar bireysel özelliklerle ilgili olmalarından dolayı insanlar arasında farklılıklar göstermektedir. 1990'lı yıllar sonrasında başlayan, 2000'li yıllarda ise gerçekten etkili olan 'imaj her şeydir' söyleminin, siyasi tercihleri etkilemesi üzerine çok sayıda araştırma yapılmaktadır. 'Seçmene' hitap etmek, oyunu almak isteyen siyasetçi de bu değişime ayak uydurmaktadır. Yeni bir yüz, yeni bir kimlik ve 'değişim' sloganı ile yola çıkan siyasetçiler, söylemleri kadar görüntülerine, bedenlerine ve hayat tarzlarına önem veriyorlar. Değişimin örgütlerde yarattığı "varlığını sürdürebilme" baskısı insan kaynaklarının gerektiği biçimde harekete geçirilmesi ve yönlendirilmesi ile bir tehdit olmaktan bir fırsat olmaya dönüştürülebilir. Değişimi bir tehdit olarak algılayan örgütler ona karşı direnme eğilimine girmekte ve günden güne eriyerek yok olmaya doğru gitmektedir. Buna karşılık, değişimin ortaya çıkardığı fırsatları değerlendiren pek çok örgüt yeni pazarlara girmekte ve yükselmektedir. Değişimin yarattığı fırsatları görebilmek, değişimi engellemeye çalışmak yerine değişimi kolaylaştırarak ve hızlandırarak bu fırsatlardan yararlanabilmek, yarının başarılı yöneticilerinin en önemli özelliklerinden birisi olarak ortaya çıkacaktır. "Değişim 21. yüzyılın örgütleri açısından temel zorlayıcı dinamik ve fırsatlar içeren bir unsur olarak görüldüğünde, bir yöneticinin bakış açısını "değişimle boğuşmak"tan "değişimden yararlanma"ya dönüştürmesi gerektiği konusunda ortak bir anlayışa ulaşılabilir. Yöneticilerin, değişime bakış açılarını değiştirmeleri ise, kendiliğinden, yönetim anlayışlarını değiştirmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Yönetim anlayışında meydana gelecek bir değişim ile birlikte, gelecekte yöneticilerin üstleneceği liderlik rollerinin kaçınılmaz olarak farklılaşacağı söylenebilir. 21. yüzyılda liderlik anlayışının ve liderlik ile ilgili rollerin farklılaşması, yöneticilerin gelecekte sahip olması gereken özelliklerin de belirleyicisi olacaktır. Diğer bir ifadeyle, yöneticiler, geleceğin dünyasında şekillenecek liderlik rollerini yerine getirecek beceri ve tecrübelerle donanmak zorunda kalacaklardır" (Leblebici, 2008; 62-63). Diğer yandan bu trend bir sorguya tabi tutulmaktadır. Günümüzde seçim kampanyalarının yürütülüş biçimi kamuoyunda sorgulanmaktadır. Kampanya sırasında toplumsal talepler ve politika önerileri yerine, duygulara seslenilmesi, kişi ve imajların öne çıkarılması onaylanmamaktadır. Siyaset ve pazarlama kavramlarının yan yana kullanılması manipülasyon kuşkusu yaratmaktadır. Kampanya dönemlerinde politikacıların sıkça başvurduğu reklamcıların, halkla ilişkiler uzmanlarının vb. siyaseti bir reklam söylemine dönüştürdüğü düşünülmektedir. "Parti liderlerinin ideolojik mesajlar yerine, sağa sola göz kırpan muğlak söylemleri hoş karşılanmamaktadır. Politikacıların hesapsız

vaatlerle seçmeni yanıltması tepki çekmektedir. Kampanya uygulamalarıyla demokrasinin gerçeklik ve rasyonalite temelinden uzaklaştırılarak iinin boşaltılabileceği endişesi ve seçmenin manipüle edilmek ve aldatılmak korkusu imaj çalışmalarının sorgulanmasına yol açmaktadır. Gelecekte bir yöneticinin sahip olması gereken özellikler ve oynamak zorunda kalacağı rollere değinmeden önce, liderlik konusunda var olan bilgilere göz atmakta yarar vardır. Geçmişte, liderlik yeteneğinin “sonradan kazanılan” bir yetenek değil “doğuştan gelen Allah vergisi” bir yetenek olduğuna inanılıyordu” (Ergun ve Polatoğlu, 1984; 151-155; Reinecke ve Schoell, 1983;113, Aktaran; Leblebici, 2005;63). Bu konudaki tartışmalar 20. yüzyıla taşınmış ve liderliğin bir sanat mı, yoksa bilimsel temelleri olan, sonradan kazanılan bir beceri mi olduğu uzun süre zihinleri meşgul etmiştir. Bu tartışma bugün de sona ermiş değildir. Ancak, liderliğin sanat yönü kabul edilse bile, Reinecke ve Schoell’e (1983;113) göre liderlik sonradan kazanılan bilgi ve tecrübelerle daha güçlü hale gelmiştir. Yöneticilik ve liderlik, dayandığı otorite kaynağını nereden alırsa alsın, belirli bilgi, beceri ve tecrübeyi içinde barındırmak zorundadır. Aksi takdirde, yöneticinin pozisyonu biçimsel olmaktan öte bir anlam taşımayacak, yönetici başta örgütteki insan kaynakları olmak üzere, örgütün kaynaklarını eşgüdüm içinde kullanmada ve insanları güdülemede başarısız olacaktır. Diğer bir deyişle, bilgi, beceri ve tecrübeleri içermeyen yöneticilik, Kast ve Rosenzweig’in (1970; 321- 322; Aktaran; Leblebici, 2008; 63) yaptığı kısa tanımlama içerisinde sadece müdür, genel müdür, şef gibi unvanların yer aldığı bir statü grubunu ifade edecek, yönetim sürecine, yönetim anlayışına ilişkin bir şey ifade etmeyecektir. Bu noktada, liderlik ve yöneticilik kavramları arasında bir ayırım yapmak da fayda vardır. Bu görüşü ileri süren yazarlara göre, yöneticilik, planlama, örgütleme, kontrol gibi klasik yönetim işlevlerinin yerine getirilmesi ile ilgili bir kavram iken, liderlik bir işin yapılmasının beşeri yönleri üzerinde duran, insanları güdüleme, yönlendirme, yetkilendirme ve harekete geçirme ile ilgili bir kavramdır. Davis ve Newstrom (1989; 205; aktaran Leblebici, 2005: 63) şöyle demektedir; “Liderlik aynı zamanda, potansiyeli gerçeğe taşıma sürecidir. Nasıl ki, gizemli bir madde tırtılı potansiyel olarak sahip olduğu kelebeğe geçiriyorsa, lider de örgütün potansiyellerini değerlendirerek onu başarıya taşır.” Yönetici ve lider arasındaki ayırımı vurgulayan diğer pek çok görüş mevcuttur.

3. GÜÇ VE OTORİTE BAĞLAMINDA, WEBER’İN GELENEKSEL, RASYONEL VE KARİZMATİK LİDERLİK TİPOLOJİSİ

Bir toplumdaki güç ve otorite ilişkilerini incelediğimiz takdirde karşımıza bu alanda en etkili isim olarak Max Weber çıkmaktadır. Weber öncelikli olarak toplumdaki güç ve otorite ilişkilerini incelemiştir (Kalberg, 2009). Bu çerçeve de bir otorite tipolojisi yapmış ve her bir otorite türü ile farklı bir ideolojik yapıyı eşleştirmiştir. Otoritenin sahip olduğu güç ise yine otoritenin belirli bir meşruiyet zemininde, yani diğerlerinden kabul edilmek kaydıyla diğerlerine hükmedebilme yetkisidir. Weber’e göre tarihsel süreçte ortaya çıkan otorite algılayışları üç kategoriye ayrılır (Sennett, 2005; 29). Bunlar, geleneksel otorite, karizmatik otorite ve rasyonel otoritedir. Weber’in yaklaşımına göre, güç ve otorite ilişkileri tarihsel süreçte toplumun bürokratikleşmesine neden olmuştur (Weber, 2006a). Fakat metinde bu aşamada bürokrasi üzerinde durulmayacak, Weber’in açıkladığı otorite türleri dikkate alınacak ve Ortadoğu liderlerin, bu otorite türleri içerisinde hangisinde yer alabilecekleri üzerinde durulacaktır. Weber, geleneksel otoriteyi tanımlarken şu hususlar üzerine vurgu yapar; bu otorite gücünü geleneklerden almaktadır. Otoritenin meşruiyeti ise geleneği sürdürme ve işleri geleneksel tarzda yürütmenin doğru olduğu kanısına dayanmaktadır. Böylece insanlar iktidarı çoğu kez monarşi ya da aile veraseti sistemlerinde olduğu gibi miras alınmış bir statüye bağlı olarak ellerinde tutmaktadırlar. Geleneksel otoriteye sahip bir lider, karizmatik otoritenin sağladığı özgürlüğe sahip olmayıp sınırları gelenek tarafından çizilmiştir ve yeniliklerin bile bu geleneklerin içinde kalması, gelenek tarafından onaylanması gerekmektedir (Weber, 2006a, Sennett, 2005). Rasyonel otorite ise liderden ziyade oturu lan koltuğun otoritesi anlamına gelmektedir. Kişi otoritesini herkes için aynı biçimde işleyen yasal veya ussal kurallara uygun biçimde elde ettiği ve bunu yine kurallara uygun bir biçimde kullandığı sürece bu otoriteye sahiptir (Weber, 2006a, Sennett, 2005). Böylece liderin pozisyonu kalıtsal bir egemenlik anlayışının dışındadır. İnsanlar liderlerin egemenliğini yasalar öyle emrettiği için ve yasalara uygun olduğu sürece kabul eder. Bu tür egemenlik anlayışında yönetim aygıtı bürokrasidir. Bürokraside alışanlar buldukları pozisyonlara lidere yakın oldukları için değil liyakat sahibi oldukları için gelirler. Yani buldukları makamların sahibi değillerdir. Weber’e göre rasyonel yasal otoritenin temel kategorileri şöyle sıralanabilir (Weber, 2006; 43- 45): “Kurallara bağlanmış, sürekli resmi işlevlerin örgütlenmesi, Belirli bir yetki alanı mevcuttur. Bu madde şunları içerir: a) Sistematik bir iş bölümün parçası olarak işlevleri yerine getirme yükümlülüğu alanı, b) Bu işlevleri yerine getirebilmesi için atananların gerekli yetkiyle donatılması, c) Zorunlu güç kullanma araçlarının açık olarak tanımlanmasının ve kullanımının belirli şartlara bağlı olması. Bu şekilde örgütlenen otorite sahibi birime “idari organ” denilecektir. Devlette ve kilisede olduğu

gibi büyük ölçekli özel örgütlerde, siyasal partilerde ve ordularda da bu anlamda idari organlar vardır. Seçilmiş bir başkan, bir bakanlar kurulu ya da seçilmiş temsilmiş temsilciler kurulu da bu anlamda idari organları oluşturur. Ancak bu kavramları tartışma yeri burası değildir. Hiçbir idari organın zorlayıcı gücü yoktur. Fakat, bu ayırım, mevcut amaçlarımız açısından önemli değildir. Dairelerin/idari birimlerin örgütlenmesi hiyerarşi ilkeleriyle gerçekleşir, yani her alt daire üstünde bulunanın denetim ve gözetimi altındadır. Astın üste başvuruda bulunma ve şikâyet hakkı vardır. Hiyerarşik düzenler, şikâyetlerin üst basamaklardan birinde doğru bir karara ulaşip ulaşmadığı ya da bu tür değişmelerin şikâyet edilen alt basamak dairelerinin kendilerine bırakılıp bırakılmadığı, hangi durumlarda bunlardan hangisine başvurulduğu konularından birinde ayrılır. Bir dairenin davranışlarını düzenleyen kurallar, teknik kurallar ya da normlardır. Her iki durumda da, uygulamanın rasyonel olabilmesi için özel bir eğitime gerek vardır. Bu nedenle uygun bir teknik eğitimden geçtiğini ispatlayan kişi çoğunlukla böyle bir örgütlü grubun yönetici sınıfına üye olabilir ve yalnızca bu kişiler resmi mevkilere başvurabilirler. Örgüt ister siyasi, dini, iktisadi – özellikle kapitalist- ya da başka amaçlı olsun, rasyonel bir müessesenin yöneticileri, kural olarak, “resmi memurlardan” oluşur. Rasyonel türde, ilke olarak, idari memurların üretim ya da yönetim araçlarının sahipliğinden tümüyle soyutlanmış olması gerekir. İdari memur kapsamına giren memurlarla işçiler, üretim ve yönetimin araç ve gereçlerine kendileri sahip değillerdir. Bunlar, kullanmaları için mal ya da para olarak sağlanır; memur da bunların kullanılmasının hesabını vermekle yükümlü kılınır. Rasyonel türde hiçbir görev yeri, onu dolduran kişinin malı değildir. Yargıçların ve yakın zamanda giderek sayıları artan memurların, hatta işçilerin bile bir göreve getirilmeyi isteme “hakkının” bulunduğu yerde de söz konusu olan şey, o görevin ilgili kişinin mülkü yapılması değil, görevin gerektirdiği gibi yapılabilmesi için ona tamamen objektif ve bağımsız bir nitelik kazandırılmasıdır. İdari faaliyetler, kararlar ve kurallar, sözlü görüşmelerin kural ve zorunlu olduğu durumlarda bile, yazılı olarak formüle edilip kayda geçirilir. Bu durum, en azından ilk görüşmeler, son kararlara kadar her tür emir ve kurallar için de geçerlidir. Yasal otorite, ayrıca idari bürokrasi yapısıyla sıkı bir ilişkiye sahiptir.” Weber, bu otorite tipini bürokrasi ile açıklar. Bürokratik yapıda, yasal düzenlemeler ile belirlenmiş resmi yetki alanları, amaçların gerçekleşmesini sağlayacak resmi görevlerin dağıtımı, işbölümü ve bunun süreklilik içinde işlemesi söz konusudur. Kurallarla, resmiyetle ve kurumlarla düzenlenmiş, sistematik ve rasyonel bürokrasi alanında otoriteye itaat kişilerden ayrı olarak işlevsel ve kurumsal bir rol üstlenmiştir. Bu yüzden bürokrasi, modern devletin en önemli iktidar aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bürokrasi, bir kez tam kurulduktan sonra artık ortadan kaldırılması en zor olan toplumsal yapıdır. Bürokrasi, toplu eylemi rasyonel düzenlilik kazanmış toplumsal eyleme dönüştürmenin başlıca aracıdır ve bu nedenle, güç ilişkilerini toplumsallaştırmaya ve bu gücü denetleyenlere hiyerarşik iktidar alanı kazandırmaya yönelir (Weber, 2006b; 207-208). Weber’in tanımladığı üçüncü otorite türü ise karizmatik otoritedir. Hıristiyan kilise literatüründe “Charisma”nın, Tanrı vergisi, ilahi misyon ve olağanüstü kutsal yetenek anlamlarında kullanılması bu kavramın ne denli kutsallıkla donatıldığını gösterir (Weber, 2006b; 53, 218). Karizmatik liderlik; topluma eşsiz, tek ve kimlikli bir kişi sunar ve toplumsal dil bunu erişilmez bir kutsallık olarak ifade eder. Lider, toplumun birlik ve beraberliğinin, toplumsal dayanışmanın temsilcisi -özü- olarak kabul edilir. Bu birlik ve beraberlik, her grup ve toplumda bireyleri uygun bir şekilde kuşatarak/kapsayarak kontrol altında tutularak yapılır (Ardigo, 1987; 34, Aktaran; Çetin, 2003; 96). Karizmatik kişilik, iktidarın siyasal ve toplumsal bütün kriterlerini görünür kılan yüzüdür. Siyasal iktidarın önemli meşruiyet aracı olan kahramanlık ve karizmatik liderlik, siyasal iktidarın toplumsal itaat tarafından meşrulaştırılmasının önemli bir yönünü gösterir. Kahramanlık, toplumsal itaate psikolojik bir boyut katar. “Önemli olan şey bireyin uyruklarınca gerçekte nasıl görüldüğüdür” (Sennett, 2005; 30). Siyasal iktidarın vazgeçilmez amacı olan toplumsal birlik ve bütünlüğün en iyi temsil edildiği alan karizmatik liderliğin olduğu alandır. Karizmatik liderlik ile iktidar ve onun meşruiyeti ete kemiğe bürünür. İktidar, tüm gizemini ve gücünü bir kişide toplar. Temsil edilen şey ise iktidarın birliği ve bütünlüğüdür. Çoğu zaman bu kişi, devlet ya da devlet aklının tek kullanıcısı olur. Karizmatik kişilik etkisini ve büyümesini kullanarak kabul edilmez gibi görünen tercihleri ve çözümleri meşrulaştırır ve geçerliliğini kendi şahsında garanti eder. Bu kişilik, sistemin devamlılık görüntüsünü garanti altına alan çözümler bulur ve iktidar meşruiyetin mirasını devşirir. O, farklı çatışmaların, çelişkilerin arabulucusu bir mit olarak topluma sunulur (Cipriani, 1987;1, Aktaran; Çetin, 2003;96).

3.1. Türkiye: Geleneksel, Rasyonel ve Karizmatik Otorite Örneği; Recep Tayyip ERDOĞAN

Otorite türleri üzerine yapacağımız ikinci analiz ise yasal, geleneksel ve karizmatik otorite türleri içerisinde değerlendirmeye çalışacağımız Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olacaktır. Yalnız analize geçmeden önce Weber’in dile getirdiği bu otorite türlerini yeniden açıklamak, metnin genel muhtevasının anlaşılması ve okuyucunun metni daha iyi kavraması açısından faydalı olacaktır. Daha önce ki bölümünde

geleneksel, rasyonel ve karizmatik otoriteyi tanımlamıştık. Burada da yüzeysel olarak bir daha değinecek okursak; geleneksel otorite en genel mahiyette otoritesinin meşruiyetini geleneği sürdürme ve işleri geleneksel tarzda yürütmenin doğru olduğu kurgusuna dayanmak olarak karşımızda belirirken, rasyonel otorite ise meşruiyetini yasal ve ussal kurallara dayandıran ve otoritesini bu kurallara uygun bir biçimde devam ettirme yükümlülüğüne sahip olan otorite türüdür. Bu safhada Weber'in belirtmiş olduğu otorite türlerine dahil ettiği ve bizim de kullanacağımız üçüncü otorite türü ise karizmatik otorite türü olacaktır. Karizmatik otorite türü tarihsel süreç içerisinde ele alınmayan ve liderin, yönetimini kendi kişisel niteliklerine dayanarak yürütmesiyle ortaya çıkan bir otorite türüdür. Karizmatik otorite istikrarsız ve krizlerin doğduğu ortamlarda ortaya çıkabilir (Weber, 2006a). Toplum, egemen gücü karizmatik özelliklerinden dolayı benimser ve otorite toplum tarafından kabul görür. Örneğin Gandhi ve Atatürk gibi liderler karizmatik otoriteye örnek verilebilir. Bu tür otoritelerde yönetim aygıtı başlangıçta biçimselleşmemiş ve genellikle liderin yakın çevresindeki birkaç kişinin faaliyetlerinden oluşan bir yapı gibi görülebilir, ancak karizmatik otoritenin liderliğine duyulan ihtiyaç, kriz dönemlerinin ötesine taşıyarak sürekli bir hal aldığı zaman liderin çevresi genişleyecek, lidere olan destek daha da artacak, bu destek sistematik hale gelecek ve liderle birlikte bu düzen devam edebilme imkânı bulacaktır. Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu üç otorite türünün özelliklerine sahip olması birbiriyle uyumsuz bir yapı olarak görülebilir, lakin Sayın Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu niteliklere baktığımız takdirde, bu üç otorite türü içerisinde ele alınabilecek özelliklere sahip olduğunu gözlemlemek mümkündür.

3.2. Geleneksel otorite bağlamında

Geleneksel otorite bağlamında ele alındığı zaman Sayın Cumhurbaşkanı'nın belli bir geleneğin içinden geldiği iddia edilebilir. Yalnız bu gelenek kendisinin İslami yönü ile alakalıdır, yani Sayın Cumhurbaşkanı'nın sade bir İslami geleneğe sahip olduğu söylenebilir. Bu aşamada kendisinin Milli Görüş geleneği içerisinde yoğun olduğu göz ardı edilemez ama günümüzde Milli Görüş geleneği ile alakası olmadığı şöyle ispatlanabilir; Milli Görüş geleneğine göre İslamcılık, “Batı karşıtıdır; küresel ekonomik entegrasyona ve yabancı sermayeye (Batı sermayesine, Arap sermayesine değil) karşıdır, AB üyeliğine taraftar değildir, onu bir Hıristiyan birliği olarak görür ve esas amaç İslam birliğinin lideri olmaktır. Böylesi bir düşünce, küreselleşmeye karşı yerel korkulardan beslenir ve bazen de bu korkuları endişe olarak gösterebilir. Küresel entegrasyonun “yerel” değerleri ve İslamcı hareketlerin doğal tabanı olan “geleneksel” kesimleri zayıflatacağı beklentisinden hareketle, İslamcı bir siyasal hareketin kendisini küresel yapılar ve süreçlerle entegre etmesi beklenemez” (Bulaç, 2010; 94) . Sayın Cumhurbaşkanı'nın şu an ki yönetim anlayışı bu geleneksel yaklaşımla taban tabana zıttır. Kendisi küresel sermayeyi Türkiye'ye getirme çabasında ve AB ile entegre olma yolundadır. Bunların yanında ekonomide de taban tabana zıt politikalar izlemekte, vizyon olarak yalnızca bir zümreye değil tüm Türkiye'ye hitap etmekte, Asya, Ortadoğu ve Afrika ile ilgili olarak ekonomik ve sosyal politikalar geliştirmekte ve beklenti de en önemlisi ülke içi kemikleşmiş sorunların üzerine gitmektedir. Bu faaliyetlerin hiçbirinin Milli Görüş döneminde yapılmış olduğu kolay kolay dile getirilemez. Bu açıdan bakıldığı zaman Sayın Cumhurbaşkanı'nın Milli Görüş geleneğinden oldukça uzak olduğu iddia edilebilir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de İslamcılığın birden fazla versiyonu, birbirlerinden farklı ifade biçimleri vardır. Sayın Cumhurbaşkanı'nın da bu farklı ifade biçimlerinden birini temsil ettiğini, fakat bu temsiliyetin Milli Görüş geleneğinden de farklı olduğunu söyleyebiliriz. Tabii bir diğer nokta da Sayın Cumhurbaşkanı'nın yerel bir geleneğe sahip olduğu söylemidir. Halktan uzak durmamak, halkın arasında olmak, belli bir zümreye değil de bütüne hitap etmek, kendisinin yerel bir kimliğe de sahip olduğunun kanıtı sayılabilir.

3.3. Rasyonel otorite bağlamında

Rasyonel otorite bağlamında konuya yaklaştığımızda ise karşımıza bilindik bir mevzu çıkmakta ve her parti liderinin meşruiyetini kendi partisinin yasal mevzuatına dayandırdığını görebilmekteyiz. Neticede her parti kendi tüzüğünü oluşturmuş ve faaliyetlerin sistematik bir şekilde nasıl yürütüleceğini bu tüzüğünde belirtmiştir. Parti başkanı da bu mevzuata bağlı olarak partisini yöneten ve zamanı geldiğinde de yerini başka bir yöneticiye bırakan kişidir. Sayın Cumhurbaşkanı da böylesi bir durumda kendi partisinin tüzüğüne uymakla, Cumhurbaşkanı'lığı yaptığı ülkenin sorumluluklarını Anayasa'da belirlenmiş haliyle yerine getirmekle ve tüm bunları yaparken de hukuksal düzenlemelere dayanmakla, rasyonel otorite kavramı içerisinde değerlendirilebilir. Neticede iktidar olduğu için, oluşturulan bürokratik yönetim de yine rasyonel otoritenin sınırları içerisinde, çünkü bu otorite türünün en önemli özelliklerinden biri de yönetim aygıtı olarak bürokrasiye öne çıkarması, bürokrasiye belirli ilkeler ve görevler yüklemesi ve de tüm bunların

yasallığa uygun bir biçimde yerine getirilmesidir. Böylelikle rasyonel otorite, yönetim aygıtı olarak Weber tarafından bürokrasiyle tamamlanmıştır.

3.4. Karizmatik otorite bağlamında

Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu otorite türü içerisinde yer almasını sağlayan dört önemli faktörün olduğu söylenebilir; İlki karizmatik otoritenin kuruluş aşamasında Sayın Cumhurbaşkanı ve çevresinin daha biçimselleşmemiş bir tipolojiye sahip olmakla birlikte yalnız gibi görünmesi (55 kişiyle) fakat bu durumun sürekli bir hal alarak genişleyip, günümüze kadar gelebilmesi, ikinci olarak tek parti yönetimiyle iki dönem üst üste iktidarda kalabilmesi, üçüncü olarak Davos'taki çıkışı ve son olarak da özellikle dış ülkelerdeki Erdoğan hayranlığıdır. Tabi bu niteliklere bir de sahip olunan hitabet tarzı eklenebilir. Karizmatik otoritenin halk nezdinde önemli göstergeleri vardır. Özellikle halka yakın olmak ve bunu vizyona yansıtılabilmek, sonrasında ise onları temsil edebilecek bir konumda olduğunun halka ispatlanma başarısı da karizmatik otoritenin özellikleridir. Karizmatik otoritenin yukarıda da belirtildiği gibi en önemli niteliği istikrarsızlığın ve belirsizliğin olduğu dönemlerde ortaya çıkmasıdır. Sayın Cumhurbaşkanı'nın ortaya çıktığı ve seçimlere girdiği dönem tam da böylesine bir dönemdir. 2001 krizi ve sonrasında gelen sarsıntılar ve halk içerisinde büyümeye başlayan panik havası Recep Tayyip Erdoğan'ın seçilmesiyle durağan hale gelmiştir. İlk dönemlerde bu tür korkular devam ederken, sonrasında güven artmaya başlamış ve istikrarsız dönem içerisinde ortaya çıkan otorite, sonrasında da kendisine olan ihtiyacı hissettirerek karizmatik otorite niteliğine bürünmüştür. Bu bağlamda Sayın Cumhurbaşkanı'nın "kriz ve kargaşanın üstesinden gelebilmesi, güven uyandırması, değişimin gücünü sağlayabilecek düşünce ve cesarete sahip olması, canlı ve enerjik olması (bazen gerçekleşen bazı öfkeli konuşmaları saymazsak), içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması, astlarına güvenebilmesi, sosyal yapıya uyumlu bir dil kullanması, kendisini takip edenler tarafından kendilerinden biri olarak görülmesi, vizyon sahibi olması, üstün bir imaj ya da ideale sahip olması, uygun bir toplumsal statüde bulunması, yönetimi altındakilere psikolojik tatmin sağlaması, etkileyici bir fiziksel görünüme sahip olması, bezginliğin ve ümitsizliğin içerisinde bir ümit kaynağı olması, akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olması, kişisel cazibesi olması ve büyük oranda etkiye ve uzman güce dayanıp, güvenmesi" (Arklan 2006; 56-57) Sayın Cumhurbaşkanı'nın başarılı bir lider olarak tanımlanabilmesinin önemli göstergeleri sayılabilir. Aynı zamanda Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın karizmasının medya gücüyle oluşturulan yapay bir karizma değil toplumsal kitlelerin sevgisiyle yoğrulmuş bir karizma olduğu söylenebilir. Karizmatik liderler inşacı bir karaktere sahiptir, bir siyasi hareketi, bir siyasi çizgiyi inşa eder, büyük değişim projelerinin inşasına soyunur. Bu yüzden karizmatik lider hem vizyon hem de misyon sahibi olmak zorundadır. Halk belli bir derdi, davası veya hedefi olmayan liderleri "kurtarıcı" olarak konumlandırmamaktadır. Eğer bir lider de güçlü bir inanca, özgüvene ve hırsa sahip değilse, güçlü bir inandırma kabiliyeti taşıyorsa, karizmatikliği de gelişmiyordur. Liderlik, dinamik bir çerçevede stratejik kararlar alabilmeyi ve uygulayabilmeyi ve belirlenen misyon ile hedefler doğrultusunda takipçilerini hedefe kilitleyebilmeyi içerir. Lider, hizmet ettiği topluma bağlı olma ve çıkar önderliğini bu topluluğa ve topluluğun geleceğine vermelidir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki (Aktay, 2009) Weber'in karizma bahsinin, adına "karizmanın rutinleşmesi" dediği başka bir altbölümü daha vardır ki, bu da karizmanın bilhassa kitleleri cezp edip görel bir kurumsallaşma yaşamasından sonra aynı tutku ve heyecanı aktarabilme kapasitesinin sınırına varmasında kendini göstermektedir. Başlangıçta daha idealist ve fedakâr olanlar, karizmanın rutinleşmesi aşamasında yerleşme ve paylaşım derdine daha çok düşebiliyorlar. Giderek hareketi veya lideri var eden karizma, birileri için sadece o hareketten beslenmenin fırsat alanlarına dönüşebilir. Bu fırsat alanını kaptırmak istemeyen siyasilerin birbirleri ile verdiği mücadele ise sonraki zamanlarda daha problemli bir hal alacaktır, çünkü bu kavgayı kaybeden bir daha eski gücüne kavuşamayacaktır.

3.5. 15 Temmuz ve Türkiye

15 Temmuz 2016 tarihinin oldukça önemli bir hafızası var artık tarihimizde çünkü bu kalkışma önceki darbe girişimlerine benzememiş aksine bizzat milleti hedef alan bir girişim olmuştur. 15 Temmuz'un, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı yapıldığı muhakkak vazgeçilemez bir gerçektir lakin taban olarak muhafazakar kesime kesilmek istenen bir ceza gibi de karşımızda durmaktadır. Bu açıdan 15 Temmuz'dan önceki bazı gelişmeleri hatırlamak yerinde olacaktır. Silsileyi doğrusal olmayan bir tarihsel süreçten başlatırsak, 30 Mart yerel seçimleri ile başlamak doğru olacaktır, çünkü bizzat sayın Cumhurbaşkanı'na kurulan ilk ittifak burada kendisini göstermektedir. Bunun hemen arkasından ise Gezi olayları ifade edilebilir. Gezi olayları her ne kadar bir protesto ya da toplumsal hareketlerin bir parçası olarak kabul edilse bile, siyasi açıdan bir kaos ortamına giden yolun önemli belirleyicileri arasında sayılabilir. Gezi olayları her ne kadar lidersiz ve bizim sosyolojide normal toplumsal hareketler kategorisi içinde

adlandırdığımız bir süreci izlese dahi, devamında gelen toplumsal algının tamamen “Erdoğan antipatisi” üzerine odaklandığı açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Otoriterlik, diktatörlük, Hitlerlik vb. kavramlarla anılan Recep Tayyip Erdoğan, Gezi parkı eylemleri ile tehdit edilmeye devam etmiştir. Silsilenin üçüncü ayağı ise 17-25 Aralık operasyonlarıdır. Bu süreç de yine sayın Cumhurbaşkanı’na yönelik tavrın bir neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. FETÖ kaynaklı olan bu üç silsile, bizzat Erdoğan ve onun kişiliği üzerinden bütün Türkiye’ye yapılmıştır. Bu üç süreci birlikte ele alırsak 15 Temmuz darbe girişiminin olmasının muhtemel olduğu düşünülebilir, lakin düşünülemez tek olgu bizzat sivil halkın hedef alınmasıdır.

Önceki darbe geleneklerine bakıldığında yukarıdan aşağıya doğru inen bir komuta zinciri ile birlikte başlayan ve böyle devam eden darbe süreçlerinin, 15 Temmuz’da tam tersi olduğu görülmüştür. Bizzat sivil halkın hedef alınması ve 241 şehidin verilmesi, milli iradeye karşı yapılmış olduğunun da ispatıdır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kaldığı otele yapılan baskın da göz önüne alınırsa, bu darbe girişiminin iki odağı olduğu söylenebilir, Millet ve Milletin Adamı Recep Tayyip Erdoğan. Darbe girişim sürecinde ekranlara çıkan ve “milletimi alanlara davet ediyorum” diyen¹ sayın Cumhurbaşkanı, darbenin başarısız olmasındaki en önemli faktördür. Böylelikle halk alanlara çıkmış, tankların önün kesmiş hatta bu uğurda ölmeyi göz almış ama vatanını teslim etmemiştir. Halkın bu şekilde ayakta ve dirayetli kalmasını en önemli sebebi İslam referanslı olmasıdır. Aynı zamanda inançlı ve cesur bir lidere² sahip olmak da ayrıca analiz edilecek bir konudur. Recep Tayyip Erdoğan’ın dindar (Heper, 2013: 151), güçlü, cesur ve karizmatik duruş ve söylemleri, milletin sokaklara çıkmasındaki ikinci en önemli sebep olarak ele alınmalıdır. Adnan Menderes ve Turgut Özal gibi önemli liderlerini kurban veren bu milletin, Recep Tayyip Erdoğan’ı vermeye niyeti yoktur ve 15 Temmuz sürecinde sahip çıkmıştır. Erdoğan’ın karizmatik liderliği, Weber’in de ileri sürdüğü gibi kaos ortamında bir kere daha rüştünü kanıtlamış ve kendisini yeniden üretmiştir. Bu bağlamda sayın Cumhurbaşkanı’nın karizmasının rutinleşmesi söz konusu olmamıştır, çünkü karizma sürekli olarak kendini yeniden inşa edebilme şansı bulmuştur. Bu durumu The Economist dergisi de Şubat 2016’da vurgulamıştır (The Economist, 2016: 13).

Aslında bakılırsa sayın Cumhurbaşkanı’nın esas vurgusu adalet üzerinedir. Özellikle söylemsel düzlemde, bu düşünsel çerçeveye sıkı sıkıya bağlıdır:

“Temel talebini dile getirirken nettir: “Biz adalet istiyoruz değerli arkadaşlarım. Gadre uğramış insanlar, zulme maruz kalmış milletler, yoksulluğa itilmiş topluluklar, masum siviller ve çocuklar için adalet istiyoruz.”Adalet ilkesini takip etmekte kararlıdır: “Adalet mülkün temeli olduğu gibi kardeşliğin, dostluğun, barışın, huzurun da teminatıdır.”Adalet, Erdoğan’ın gözünde, siyasal-sosyal-ekonomik tüm sorunlara, sıkıntılara, hastalıklara bulunacak temel çözüm, asli devadır: “Bir ülkenin adalet terazisindeki dengesi sağlanmadıkça, ekonomik, siyasi ve sosyal yaraları sarılamaz”der ve adaleti bir vicdan meselesi olarak görür: “Adalet derken, tek bir vicdanın bile sızlamadığı bir hakkaniyet ölçüsünü kastediyoruz.”Sınıflar arasındaki zıtlığı silen bir kudretli simyadır onun için adalet. Yöneticinin asli hedefi ve icraatının kalbidir: “Hem işçinin hem işverenin, hem çiftçinin hem sanayicinin, hem üreticinin hem tüketicinin, hem esnafın hem memurun destekçisi olmakla, imtiyaz değil, adalet üretmekle gurur duyduk, gurur duyuyoruz” (Türk, 2014: 15-16).

Bu ifadelerle bakıldığı zaman recep Tayyip Erdoğan’ın Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kurucusu olduğu ve yıllar sonra dahi temel ilkelerinden vazgeçmediği anlaşılabilir. 15 Temmuz süreci de yine bu adalet vurgusunun önemli bir parçası olarak ele alınacaktır, çünkü sayın Cumhurbaşkanı, Anadolu çocuklarının bürokraside yer edinmesini her zaman desteklemiş ve yıllardır eziyet çeken Anadolu gençlerinin artık adaletli bir biçimde okuyup istedikleri yere gelebilmelerinin önündeki engelleri bir bir kaldırmıştır. Şerif Mardin’in vurguladığı merkez-çevre gergiliğinin sürekli yaşandığı ülkemizde elitlerin bürokrasiye dahil olma çabaları hiçbir zaman zemin kaybetmemiştir. Erdoğan’ın adalet vurgusunun en önemli boyutu kanımızca budur, özellikle 15 Temmuz’da bu sürecin kaybedilmesi birçok kazanılmış hakkın da kaybedilmesine sebep olacaktır. Karizmatik ve geleneksel otoriteyi birleştirebilen bir lider olan Erdoğan, sürecin bu şekilde sonlanmaması için oldukça yoğun çaba harcadı ve bugün 15 Temmuz, önemli bir eşik olarak tarihsel hafızadaki yerini almıştır.

Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte anılan en önemli slogan ise “dik dur eğilme bu millet seninle” olmuştur. Özellikle İstanbul’da havalimanındaki sloganla başlayan bu süreç, birçok ilin ana sloganı haline gelmiştir. Sloganların, toplum üzerindeki etkisine bakıldığında özellikle Türk siyasal hayatının gelişimi de

¹ Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=GoZDr3OYip8>, erişim: 13.11.2016.

² Recep Tayyip Erdoğan’ın darbe girişiminin devam ettiği anlarda İstanbul Havalimanının gelerek açıklama yapması, onun bir karizma örneği olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur. Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=i1giW67HFMM>, erişim: 13.11.2016.

düşünülebilir (Esmer, 2008). Demirel, Ecevit ve Özal gibi karakterlerin inşasında etkili olan sloganik söylem ve ifadeler, Recep Tayyip Erdoğan'ın "reis" olarak anılmasında da etkili olmuştur. Dik durması, Erdoğan'ın hiçbir adaletsiz durum karşısında asla taviz vermemesi; eğilmemesi, onları kabul etmemesi ve bu millet seninle ifadesi ise gücünü millettten alan yada gücün tükendiğinde dön millete bak, karşılıklarına sahip olduğu için, sayın Cumhurbaşkanı'nın bu sloganla birlikte anılması kayda değer bir sosyolojik gözlem olmuştur. Bununla birlikte "bir Osmanlı evladı" olarak nitelendirilmesi ise Erdoğan'ın özellikle grup konuşmalarından başlayarak Cumhurbaşkanlığı sürecine kadar devam ettirdiği bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli dergiler tarafından da son Osmanlı padişahı olarak gösterilen sayın Cumhurbaşkanı, medeniyet bağlamında ülkemizin geçmişine oldukça önem vermektedir. Bu önemin özellikle söylemlerine yansımış olması, 15 Temmuz sürecinin etkilerini ortadan kaldırmakta ve FETÖ ile mücadele de oldukça etkili olmuştur. Erdoğan'ın kriz dönemlerinde siyaseti yönetme metodunu öğrenene halk, 15 Temmuz sürecinde nasıl bir yöntem izleyeceğini yine sayın Cumhurbaşkanı'ndan bekliyordu, çünkü Recep Tayyip Erdoğan karizma bir isim olarak, halka krizle baş edebilme sürecini siyasi olarak öğretebilen bir lider haline geldi. 15 Temmuz'u, Kurtuluş Savaşı gibi gösterme başarısı ve devam azmi, Erdoğan'ın meselesi en doğru biçimde kodlamasına sebep oldu (Miş ve diğ., 39-42). Sonrasında devam eden demokrasi nöbetleri de yine sayın Cumhurbaşkanı'nın önerdiği ve halkın da takip ettiği bir yola olarak kabul gördü.

4. SONUÇ

"Bir taraftan terörle mücadele ederken, diğer taraftan bütün terör örgütlerinin ortağı durumunda olan Fetullahçı Terör Örgütü'nün darbe girişimini püskürttük. Bunu işte o akşam çağrımıza uyan milletimizle beraber yaptık. Bu millet alını öpülesi bir millettir. Hani şair diyor ya, 'yürüyeceksin, millet yürüyecek arkandan' diye, Elhamdülillah millet arkandan yürüdü ve bizi yalnız bırakmadı. Bir anda hepsi meydanlara, havalimanlarına doldu, doluştu. Ama bir farkı vardı, neydi? Bizim milletimiz tanların altına yattı, F-16'lardan F-4'lerden kaçmadı, helikopterlerin o mermilerine karşı göğsünü siper etti ve bu hayasızca akını püskürttü. Çünkü onun istiklalini de, istikbalinin de sigortası imanıydı, bunu yaptı."³

Karizmatik, geleneksel ve rasyonel bir lider olarak gerekçelerinin sıraladığımız ve kabul ettiğimiz bir lider olarak Recep Tayyip Erdoğan, 15 Temmuz darbe girişim sürecinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Sahip olduğu lider özellikleri ile birlikte süreci değiştiren, direniş meselesindeki aktif rolü eline alan, halka siyasal anlamda etki edebilen ve bunlarla birlikte referansını aldığı İslam dininden yola çıkarak dayanağının adresini net bir şekilde ortaya koyan sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, liderlik imajını yeniden etkin hale getirerek, ülkenin içinde bulunduğu siyasi kaos ortamını dengeleyebilmiştir. Hendek sürecinden yerel seçimlere, MİT başkanı Hakan Fidan'ın üzerine gidilmesinden 17-25 Aralık sürecine, Suriye meselesinden Filistin meselesine kadar birçok önemli siyasi ve sosyal olay ile mücadele etmeyi başarabilen bir lider olarak halkın güvenini kazanmış ve başkanlık tartışmasında adı geçen tek isim olarak ileri çıkmıştır. Erdoğan'ın karizmatik özelliği toparlayıcı ve birleştirici etkisiyle de birçok sorunun aşılmasında etkili olmuştur. Hem ulusal hem de uluslararası birçok alanda önemli girişimlerde ve etkilerde bulunmuş olan sayın Cumhurbaşkanı, yaşanabilecek toplumsal krizlerde önemli bir rol oynamaya devam edecek görünmektedir. 15 Temmuz'un yaratmış olduğu dağınık süreç yine Erdoğan karizması olarak isimlendirilen liderlik vasfının önemli etkisi sayesinde toparlanabilmiştir. İşte korunan ve temiz tutulmaya çalışılan bu alan toplumsal sermayedir, çünkü karizmanın ciddi anlamda toplumsal sermaye de karşılığı mevcuttur (Aktay, 2011: 41). Bu alan Recep Tayyip Erdoğan'ın alanıdır ve kimsenin kolay kolay dolduramayacağı bir alan olarak görülebilir. Özellikle toplumsal bağlamda karşılığı fazla olan "Erdoğan karizması" sermaye açısından önemli etki ağlarına sahiptir. Bu etki ağlarının ontolojik süreci ise Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı'na dayanmaktadır. İşte bu yüzden bir MARKA olarak "RTE", karizmatik liderliğinde en başat sembolüdür.

KAYNAKÇA

Akis, Y. T. Türkiye'nin Gerçek Liderlik Haritası, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Aktay, Y. "Karizmanın Rutinleşmesi", 06 Nisan 2009, Yeni Şafak.

Aktay, Y. Karizma Zamanları, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Arklan, Ü. "Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, 2006, 48.

³ Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, 4 Ağustos 2016 tarihli konuşmasından bir bölüm.

- Bulaç, A. Göçün ve Kentin İktidarı: Milli Görüş'ten Muhafazakâr Demokrasi'ye AK Parti, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.
- Çetin, N. G., Beceren, E. "Lider Kişilik Gandhi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 5, 2007, 110-132.
- Çetin, H. "Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet", C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, 27, 1, 2003, 91-108.
- Davis, K., John W. N. Human Behavior at Work, McGraw-Hill Publishing Company, New York, 1989.
- Ergun, T., Polatoğlu, A. Kamu Yönetimine Giriş (2.Baskı), TODAİE Yayınları, Ankara, 1984.
- Erzen, Ü. M. "Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi", İletişim Fakültesi Dergisi, 31, 2008, 65-80.
- Esmer, G. T. "Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 10(3), 2008, 69-85.
- Heifets, Ronald, A. Leadership Without Easy Answers, Harvard University Press. Boston, 1994.
- Heper, M. "İslam, Conservatism, and Democracy in Turkey: Comparing Turgut Özal and Recep Tayyip Erdoğan", Insight Turkey, 15, 2, 2013, 141-156
- Güney, S. "Ahlaki Liderliğin Kavramsallaştırılması ve Ahlaki Yönetimde Liderliğin Rolü", Yönetim ve Ekonomi, 13, 1, 2006, 135-148.
- Kağıtçıbası, Ç. İnsan ve İnsanlar, Sosyal Psikolojiye Giriş, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Kalberg, S. Max Weber'i Anlamak, Çev: Bedri Gencer, Lotus Yayınevi, Ankara, 2009.
- Kast, F. E., James E. R. Organization and Management; A Systems Approach, McGraw-Hill Book Company, New York, 1970.
- Meyer, T. Medya Demokrasisi, Ahmet Fethi(Çeviren), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.
- Miş, N. ve Diğ., 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal algı Araştırması, Seta Yayınları, 68, İstanbul, 2016.
- Özsoy, O. Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda. Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- Paksoy, M. Çalışma Ortamında İnsan ve Toplam Kalite Yönetimi, İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayınları No.282.İstanbul, 2002.
- Reinecke, J. A., William F. S. Introduction to Business, Allyn and Bacon Inc., Boston, 1983.
- Sennett, R. Otorite, Çev: Kamil Durand, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Sabuncuoğlu, Z., Tüz, M. Örgütsel Psikoloji, Alfa Aktüel Basım Yayınları, Bursa, 2005.
- Tengilimoğlu, D. "Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, 4, 14, 2005, 1-16,
- The Economist, Erdoğan's New Sultante, Apecial Report, February 6, 2016.
- Türk, H. B. Muktedir, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Uğur, S. S., Uğur, U. "Yöneticilik ve Liderlik Ayırımında Kişisel Farklılıkların Rolü", Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi 6, 1, 2014, 122-136.
- Uztuğ, F. Siyasal Marka; Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı, Mediacat Yayınları, İstanbul, 2002.
- Weber, M. Bürokrasi ve Otorite, Adres Yayınları, Ankara, 2006a.
- Weber, M. Sosyoloji Yazıları, Çev; Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006b.